

Onderzoek naar de attitude en beheerstijl van bosbeheerders

Stijlvol beheren

In veel onderzoek (maar ook onderwijs en beleid) worden bosbeheerders en -eigenaren ingedeeld in eigenaarscategorieën zoals dé SBB-beheerder, dé gemeenteman en dé particuliere boseigenaar. Maar klopt dat eigenlijk wel? Kunnen de particulieren die 40% van het Nederlandse bos bezitten wel als één groep gezien worden? Want de één ziet het bos als leuke hobby, of om er te kunnen jagen, de ander als familie erfstuk of als bosbedrijf. Denken zij hetzelfde, handelen zij hetzelfde en reageren zij hetzelfde op bijvoorbeeld stimuleringsmaatregelen?

In het onderzoek van het LEI worden particulieren ingedeeld naar grootte klasse en regio's. Binnen het Gelderse Stimuleringsproject Geïntegreerd Bosbeheer is gekeken of er ook nog andere indelingen te onderscheiden zijn.

Opvattingen van bosbeheerders die meedoen aan het Gelderse Stimuleringsproject Geïntegreerd Bosbeheer

De provincie Gelderland wil graag dat (minimaal) 25% van de bossen geïntegreerd wordt beheerd. Sinds 1995 ondersteunt zij de particuliere boseigenaren en gemeentelijke beheerders (hierna bosbeheerders genoemd) in het Gelderse Stimuleringsproject Geïntegreerd Bosbeheer (figuur 1). De steun bestaat uit kennisoverdracht, begeleiding, inventarisatie en visie bij het toepassen van

geïntegreerd bosbeheer. Ze doet dit o.a. samen met de Bosgroep Gelderland, onderzoeksinstituten en enkele Gelderse bosbouwkundige ingenieursbureaus. Het doel is om maatwerk leveren aan de deelnemende bosbeheerders, dus aan te sluiten bij de verschillende opvattingen van bosbeheerders over hun bos-(beheer). Het is de bedoeling dat er een zichtbaar verschil in het bos(beeld) ontstaat met een beter financieel resultaat. Echter, het project duurt slechts vijf jaar en dat is te kort om veel veranderingen in het bos te zien. Om toch te kunnen beoordelen of het Stimuleringsproject effectief is, is daarom een andere vorm van monitoring gebruikt. Daarbij is overwogen dat voordat er veranderingen in het bos kunnen ontstaan de bosbeheerder eerst de intentie moet hebben om bepaalde maatregelen te *willen* treffen (of te *willen* laten). De bosbeheerder staat dus centraal in dit project. Daarom is besloten een onderzoek uit te voeren naar de beweegredenen van de deelnemers bij hun bosbeheer. De Provincie Gelderland heeft de leerstoelgroep Bosbeleid en Bosbeheer van de Wageningen Universiteit gevraagd om de intentie ('Ik ben van plan om ..') en de houding ('mijn mening over ... is') te onderzoeken ten aanzien van de verschillende aspecten van geïntegreerd bosbeheer. Daarnaast is gekeken of er verschillende stijlen van bosbeheer te onderscheiden zijn. Een bosbeheerstijl is opge-

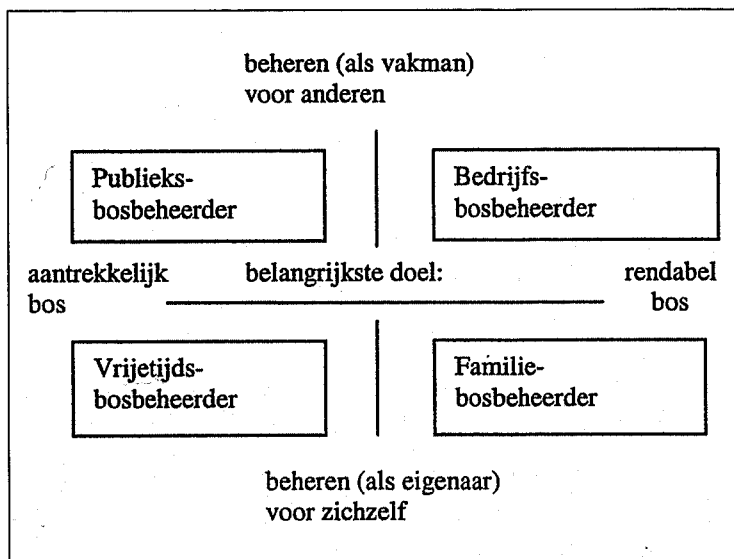
Figuur 1. Label van Gelderse Stimuleringsproject Geïntegreerd Bosbeheer

vat als een combinatie van algemene opvattingen van de bosbeheerder over het bos en waar van uit het bos wordt beheerd. Zo zal de ene beheerder meer gericht zijn op "het uitvoeren van maatregelen" en een ander eerst liever "het eerst even aan wil zien". In hetzelfde bos zullen zij waarschijnlijk verschillende waarnemingen doen die tot andere maatregelen leiden.

De interviews

In de periode 1995 tot en met 1998 zijn 31 deelnemers van het Stimuleringsproject geïnterviewd. Het interview vond plaats bij de deelnemer thuis en in zijn bos. Tijdens het onderzoek werden in de eerste instantie vragen gesteld over de intentie en houding en aanzien van specifieke aspecten van geïntegreerd bosbeheer (zoals verhogen van de structuur, mengingen, natuurlijke verjonging, e.d.). Zo is bijvoorbeeld gevraagd naar de intentie om het aandeel inheemse boomsoorten te verhogen en naar hun argumenten voor of tegen het verhogen van het aandeel inheemse boomsoorten. Om ook inzicht te krijgen in de beheerstijl, kregen de deelnemers uitspraken voorgelegd waarbij ze de mate waarin dit wel of niet belangrijk voor hen was konden aangeven. Uitspraken

Figuur 2. Schematische weergave van de twee assen en de vier bosbeheerstijlen.

De vier onderscheiden bosbeheerstijlen zijn:

De **publieksbosbeheerder** is vaak een (relatief jonge) beheerder (meestal met MBO-achtergrond), die zelf veel blest en in dienst van een organisatie waar kosten niet automatisch door het bos gedragen worden. 'Bij ons mag het dan ook wat kosten!'

Publieksbosbeheerder met enigszins herkenbaar uniform, wijst op kaart om iets uit te leggen.

gericht op de bosbeheerstijl waren bijvoorbeeld: "Laat de natuur her en der maar haar eigen gang gaan", "Voor natuur is alleen ruimte als daar extra financiën voor zijn", "Het liefst zou ik m'n bos afsluiten voor recreanten", "Het optimaliseren van de houtproductie vind ik een uitdaging", "In het goed beheren van m'n bos leg ik m'n ziel en zaligheid" e.d.. De uitspraken zijn afkomstig uit onderzoek uit andere sectoren zoals de melkveehouderij en de Nederlandse en buitenlandse bosbouw situaties (o.a. de Finse bosbouw) en zijn 'vertaald' naar de Gelderse bosbouwpraktijksituatie.

Vier bosbeheerstijlen

Op basis van inhoudelijke en statistische analyse van de interviewgegevens is geconcludeerd dat er twee belangrijke kenmerken zijn op basis waarvan (de geïnterviewde) bosbeheerders zijn onderscheiden, deze zijn in figuur 2 grafisch weergegeven.

– Het belangrijkste kenmerk (de horizontale as) betreft de hoofddoelstelling: sommige bosbeheerders richten zich hun activiteiten in eerste instantie op het

maken van een aantrekkelijk bosbeeld 'met kleinschalige kap onstaat een veel mooier bos' en andere bosbeheerders denken bij al hun activiteiten eerst aan de financiële aspecten. 'Kan dit uit?'

– Het tweede kenmerk (de verticale as) betreft of een bosbeheerder het bos beheert voor zichzelf, waarbij het in stand houden van de familietraditie en het landgoed karakter een grote rol speelt (vaak particulieren). Of men beheert het bos meer in relatie tot de omgeving, bijvoorbeeld voor recreanten, omwonenden. Bij deze laatste categorie is er (wat) geld om iets extra's aan de natuur te doen en men heeft vaak een bosbouwopleiding achtergrond. Soms zitten in laatste deze categorie ook particuliere boscijgenaren.

Zoals aangegeven in figuur 3 zijn op basis van deze twee kenmerken vier stijlen van bosbeheerders onderscheiden. Deze indeling is ten aanzien van de herkenbaarheid gecheckt bij het projectteam en de deelnemers zelf, die tijdens de najaarsexcursie bleken zich in de indeling te kunnen vinden.

Houtproductie is geen noodzaak maar is vaak ter ondersteuning van natuur of recreatie en zonen voor recreatie is een onderdeel van het bosbeheer. 'Het element natuur is altijd belangrijker geweest dan houtproductie'.

De **bedrijfsbosbeheerder** (indien beheerder dan vaak HBO-achtergrond, indien particulier niet) probeert het bos financieel draaiend te houden, houtproductie is belangrijk, recreanten zijn welkom maar hij zou het eerlijk vinden als hier een vergoeding tegenover zou staan. 'We hebben een prachtig wandelbos

Bedrijfsbosbeheerder met net pak en grote blubberlaarzen aan, met een mobieltje en binnen enkele jaren ook rekenapparatuur

maar je krijgt geen cent voor dat gewandel.' Door zo weinig mogelijk tijd en geld in het beheer te stoppen probeert hij zo rendabel mogelijk uit te komen. 'We kunnen hier niet van de wind leven.' De **familiebosbeheerder** is vaak

Familie bosbeheerder met bosbouwboeken, hij wil graag het beheer straks goed overdragen aan z'n kleinkind

een wat oudere en vaak gepensioneerde particuliere eigenaar (met een -niet bosbouw- universitaire achtergrond) die al lang bij het beheer betrokken is en (wellicht daardoor) wat sceptisch ten opzichte van allerlei veranderingen. Hij verzet veel werk in het bos, zoals verpoten, opsnoeien e.d. Hij probeert financieel rond te komen 'Een landgoed als dit kun je alleen maar aanhouden als je je biefstuk ergens anders verdient'

De **vrijtijdsbosbeheerder** vaak met -niet groene- HBO of universitaire opleiding. Hij beheert vaak

Vrijtijdsbosbeheerder met trui, pijp en snoeizaagje (voor 't geval hij wat takken tegenkomt die er af moeten), lekker wandelend door zijn bos

een kleiner bos (dan de anderen). Voor hem betekent het bos: genieten. 'Het bos is mijn grote hobby' en 'Als ik zin heb haal ik met de snoeischaar de dubbele toppen eruit.'

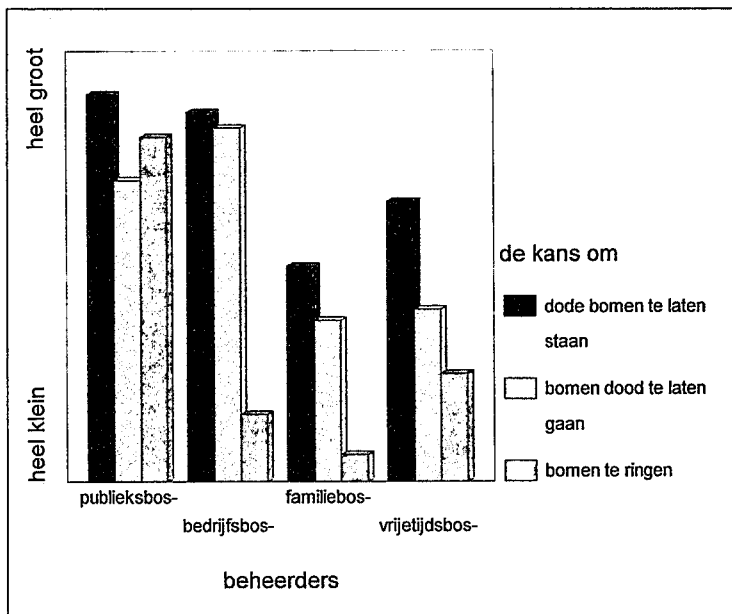
Per stijl een bosbeheer

Uit het onderzoek bleek dat de verschillende bosbeheerstijlen de verschillende aspecten van geïntegreerd bosbeheer op een specifieke wijze ervaart. Twee voorbeelden:

Dode bomen

Eén van de aspecten van geïntegreerd bosbeheer is het hebben van een aandeel dode bomen. Als voordeel van dode bomen noemen alle bosbeheerders: het is goed voor de diversiteit, natuurlijke kringloop e.d. Maar deze kennis leidt niet bij iedereen tot een verhoging van het aandeel dode bomen. Want men ervaart andere nadelen. Het grootste genoemde nadeel is de mogelijke aansprakelijkheid; de publieksbosbeheerder ziet aansprakelijkheid als iets waarmee je rekening moet houden, maar de familiebosbeheerder ziet het als groot probleem. De familiebosbeheerder (net zoals de bedrijfsbosbeheerder) verwoordt het hebben van dode bomen soms in termen van inkomsten: 'Ik verkoop liever mijn hout dan dat ik dode bomen laat staan' Maar de meesten uitte vooral emotionele aspecten: 'Dat past niet bij mij.'

Over het laten staan van reeds dode bomen heeft men een neutrale tot zeer positieve houding. Maar bij de vraag of ze ook bomen dood willen laten gaan of ringen zijn de verschillen tussen de groepen groot (zie figuur 3). De publieksbosbeheerder wil best wel bomen ringen, waarbij hij dan denkt aan het ringen van een boomsoort of stamvorm die niet wenselijk is. 'Ik ring wel eens een duidelijk minder fraaie boom die naast een mooie kwaliteitsstam staat.' Bedrijfs- en familiebosbeheerders zien ringen niet zitten. 'U bedoelt dood maken, mevrouw? Dat is helemaal tegen mijn natuur in.' Een ander is wel blij met die enkele dode boom die er al staat maar zegt: 'Ik hak liever m'n handen af dan dat ik ze zou ringen.' Zowel de publieksbosbeheerder als de familiebosbeheerder schat het aandeel dode bomen in hun eigen bos op 1 (dikke) / ha. De publieksbosbeheerder vindt dit onvoldoende en

Figuur 3. Intentie om het aandeel dood hout te verhogen

Ondanks het feit dat de resultaten niet alle mogelijke stijlen van beheer omvatten, kunnen er toch enkele belangrijke conclusies ten aanzien van deelname aan het Stimuleringsproject, onderzoek en beleid worden getrokken.

Na enkele jaren van deelname kan worden gesteld dat de publieksbosbeheerder geïntegreerd bosbeheer het meest toepast. Niet omdat zij daartoe worden gestimuleerd maar omdat dit het best bij hun bosdoel past. Ook zonder het project zouden ze dit proberen na te streven. De bedrijfsbosbeheerder, daarentegen, beoordeelt iedere mogelijke ingreep kritisch ten aanzien van de financiën.

ringt dus bij terwijl de familiebosbeheerder dit voldoende vindt en dus niet ringt.

Natuurlijke verjonging

Bij het gebruik van natuurlijke verjonging noemen de deelnemers als voordelen: het is gratis en natuurlijker. Men noemt als nadelen de problemen met de dikke grasmatten en de onzekerheid wat betreft de opkomst. De onzekerheden gelden voor alle bosbeheerders maar de familiebosbeheerder ziet de nadelen als problemen waar de publieks- en de bedrijfsbosbeheerder de mogelijkheden ziet. Die vindt het positief dat het beheer daardoor spannender is geworden. Dezelfde problemen worden dus anders ervaren en zullen waarschijnlijk tot andere maatregelen en daarmee een ander bosbeeld leiden.

Representatief

Behalve bosbeheerstijlen kunnen ook anders factoren de houding bepalen, zoals de leeftijd. Vooral bij het aspect dode bomen lijkt de leeftijd van de deelnemer be-

langrijk te zijn. Deze factor kon niet nader onderzocht worden omdat de publieksbosbeheerders jong bleken te zijn en de familiebosbeheerders vaak gepensioneerd.

Tevens kan de vraag worden gesteld in hoeverre de onderscheiden stijlen representatief zijn voor geheel Nederland. Want deelnemers aan het Gelderse project kunnen niet zondermeer als representatief voor Nederland gelden. Zo bezitten zij bijvoorbeeld minimaal 25 ha bos en hebben zij zich vrijwillig opgegeven voor het project waarbinnen zowel houtproductie als natuur aandacht moeten hebben. Het is mogelijk dat de onderzochte deelnemers actievere bosbeheerders zijn dan de gemiddelde Nederlandse. Ook ontbreken de nieuwe (boeren)-bosbeheerder; de kleine bosbeheerders (met enkele ha), de productiebosbeheerders (met b.v. energie plantages) en de pure natuurbosbeheerders.

Conclusies

De (direct waarneembare) verandering in het bos van de publieks- en bedrijfsbosbeheerders kwam vaak doordat de inventarisatiegegevens een veel hogere bijgroei aangaf dan dat verwacht was. Veel beheerders gingen daardoor veel meer dunnen hetgeen een positief werkt op de structuur. De meesten ervaren de visie en het veldbezoek als een (grote) ruggesteun. Vooral bij gemeentes en stichtingen werd de discussie, voorafgaand aan het opstellen van de visie, als zeer nuttig ervaren. 'Ik stond er opeens niet alleen meer voor'.

De meeste vrijetijds- en familiebosbeheerders maakten geen tot weinig gebruik van de inventarisatie. Deze bosbeheerders stelden vooral de deskundige adviezen in het veld op prijs. De vrijetijdsbosbeheerder noemde het bos te leren zien: 'Door dit project ben ik aan het denken gezet en heb meer inzicht gekregen in mijn eigen bos.' Voor een aantal familiebosbeheerders betekende het project een zelfbevestiging, men is van mening dat men

De algemene mening over het hebben van een duidelijk aandeel dikke bomen is positief. Enkele typerende uitspaken waren:
'We vinden dikke bomen vooral interessant voor de diversiteit.'
(publieksbosbeheerder)
'De bomen die dik moeten worden, moeten gewoon heel goed zijn.'
(bedrijfsbosbeheerder)
'Mooi om te zien, dat wel, maar de handel vraagt er niet om.'
(familiebosbeheerder)
'Ik zou best wat meer dikke bomen willen, want het is aantrekkelijker om te zien.'
(vrijtijdsbosbeheerder)

al aan geïntegreerd bosbeheer deed. Men vond het fijn dat alles eens op papier stond, met name nuttig voor de opvolgers. 'Kijk, ik liep vroeger met mijn vader mee, maar daar hebben mijn kinderen nu geen tijd voor.'

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat een overzicht van bosbeheerstijlen nodig is om maatwerk voor goede resultaten in het beleid en beheer te leveren.

Niet alleen de ondersteunende middelen (visie, inventarisatie en deskundigheid in het bos) ervaart men verschillend maar ook de inhoud van de bodschap. Zo zal een vrijtijdsbosbeheerder sneller gemotiveerd worden met het argument 'het bosbeeld gevarieerder zal worden' en de bedrijfsbosbeheerder met het ar-

gument: 'het is financieel aantrekkelijker'.

In dit verband lijkt het ook wenselijk om bijvoorbeeld opnieuw te kijken naar de opbouw van de jaarlijkse terugkerende negatieve LEI-cijfers (saldo van particuliere beseigenaren). Het lijkt aannemelijk dat in dezelfde grootte - en regio categorie zowel de vrijtijds- als de familiebosbeheerder zit. Waarbij de eerste best wel wat geld in z'n bos wil stoppen, en de tweede financieel wil uitkomen. Het negatieve gemiddelde geeft de indruk dat de hele particuliere sector negatief is, zonder recht te doen aan de bosbedrijven die financieel zeer vindingrijk zijn of recht te doen aan hen die geen financieel doel hebben.

Dus het antwoord op de inleidende vraag: 'denken en doen alle bosbeheerders hetzelfde?' is 'Nee, er is een veelheid aan bosbeheerstijlen'. Dit onderzoek tonen er vier. Maar om beter rekening te houden met de verschillende bosbeheerstijlen in Nederland is uitgebreider onderzoek wenselijk.

Met dank aan Ruud Jonker voor de tekeningen

Literatuur

Artikel is geheel gebaseerd op de MSc thesis:
R.Schulting, 1999. Bos beheren met stijl.